O‘ZBEK ADABIYOTIDA MILLIY RUH VA AYOL OBRAZI AN'ANALARI

Mardonova Lobar Umaraliyevna
Termiz davlat pedagogika instituti
O‘zbek tili va adabiyoti kafedrasi mudiri,
f.f.f.d, dotsent
lobarmardonova40@gmail.com
lobarmardonova8086@gmail.com
***Tel:+998*88 810 79 00**

Annotatsiya: Mazkur mavzu o‘zbek adabiyotida milliy ruh va ayol obrazi an’analarining badiiy talqinini o‘rganishga bag‘ishlangan. Unda milliy qadriyatlar, urf-odatlar, ma’naviy meros va xalq ruhiyati adabiy asarlarda qanday aks etgani tahlil qilinadi. Shuningdek, ayol obrazi orqali jamiyatdagi ijtimoiy, axloqiy va estetik qarashlar yoritilib, uning ona, yor, fidoyi inson sifatidagi ko‘p qirrali qiyofasi ochib beriladi. O‘zbek adabiyotining turli davrlariga mansub asarlar misolida milliy ruh va ayol siymosining uzviy bog‘liqligi, ularning badiiy ifodadagi o‘rni va ahamiyati ko‘rsatib o‘tiladi. Mazkur tadqiqot milliy o‘zlikni anglash va ayol obrazining adabiyotdagi evolyutsiyasini tushunishda muhim ahamiyat kasb etadi.

Kalit so‘zlar: milliy ruh, o‘zbek adabiyoti, ayol obrazi, milliy qadriyatlar, an’analar, ma’naviyat, badiiy talqin, ona obrazi, ijtimoiy hayot, estetik qarashlar, adabiy meros, ayol siymosi, milliy o‘zlik, jamiyat va ayol, badiiy obraz.

Аннотация: Данная работа посвящена изучению художественной интерпретации национального духа и традиций образа женщины в узбекской литературе. Анализируется, как национальные ценности, обычаи, духовное наследие и дух народа отражаются в литературных произведениях. Также, через

образ женщины, освещаются социальные, моральные и эстетические взгляды общества, раскрывается её многогранный образ как матери, возлюбленной и бескорыстной личности. На примере произведений разных периодов узбекской литературы показана неразрывная связь между национальным духом и образом женщины, их роль и значение в художественном выражении. Данное исследование имеет большое значение для понимания национальной идентичности и эволюции образа женщины в литературе.

Ключевые слова: национальный дух, узбекская литература, образ женщины, национальные ценности, традиции, духовность, художественная интерпретация, образ матери, общественная жизнь, эстетические взгляды, литературное наследие, образ женщины, национальная идентичность, общество и женщина, художественный образ.

Abstract: This topic is devoted to the study of the artistic interpretation of the national spirit and traditions of the image of a woman in Uzbek literature. It analyzes how national values, customs, spiritual heritage and the spirit of the people are reflected in literary works. Also, through the image of a woman, social, moral and aesthetic views in society are highlighted, revealing her multifaceted image as a mother, lover, and selfless person. On the example of works belonging to different periods of Uzbek literature, the inextricable link between the national spirit and the image of a woman, their role and significance in artistic expression are shown. This study is of great importance in understanding national identity and the evolution of the image of a woman in literature.

Keywords: national spirit, Uzbek literature, image of woman, national values, traditions, spirituality, artistic interpretation, image of mother, social life, aesthetic views, literary heritage, image of woman, national identity, society and woman, artistic image.

O‘zbek xalq og‘zaki ijodida ayol obrazi nafaqat go‘zallik va mehribonlik timsoli, balki milliy ruh, jasorat va donishmandlik ramzi sifatida yaratilgan. "Alpomish" dostonidagi Barchinoy obrazi o‘zbek ayolining sadoqat, sabr-toqat va milliy g‘ururini o‘zida mujassam etgan. Barchinoy o‘z erini yigirma yil davomida sodiqlik bilan kutadi, unga qarshi barcha fitna va yolg‘onlarga qaramay, o‘z qadriyatlariga sodiq qoladi. Barchinoyning bu xususiyati faqat shaxsiy fazilat emas, balki o‘zbek ayolining milliy xarakterini ifodalovchi muhim belgdir. U oilaviy qadriyatlarga sodiqlik, milliy an'analarga hurmat va milliy g‘ururni saqlash kabi o‘zbek mentalitetining asosiy jihatlarini o‘zida aks ettiradi.

"Oysuluv" dostonida esa ayol qahramoni nafaqat passiv kutuvchi emas, balki faol harakat qiluvchi, o‘z taqdirini o‘zi hal qiluvchi shaxs sifatida tasvirlangan. Oysuluv o‘z sevgisi yo‘lida barcha qiyinchiliklarga bardosh beradi, Alpinbek bilan birga sayohatga chiqadi va unga sodiqligini amalda namoyon etadi. Bu obraz o‘zbek ayolining ichki kuchi, qat'iyati va jasoratini ko‘rsatadi.

Xalq og‘zaki ijodidagi bunday obrazlar keyinchalik yozma adabiyotda yaratilgan ayol qahramonlarining asosini tashkil etdi. Folklordagi ayol obrazlari milliy ideal ayol tipini shakllantirdi va bu ideal keyingi asrlarda ham o‘z ahamiyatini saqlab qoldi. Xalq ertaklarida ham ayol obrazi alohida o‘rin tutadi. Kampir obrazi donolik va hayotiy tajriba ramzi sifatida, ayol-ona obrazi esa mehribonlik va g‘amxo‘rlik timsoli hisoblanadi[2]. O‘zbek xalq og‘zaki ijodida ayol obrazi millat ruhining, milliy qadriyatlarning va milliy mentalitetning to‘liq ifodasidir. Bu obrazlar orqali xalq o‘z mafkurasini, o‘z hayot falsafasini va o‘z ideal obrazini yaratgan. Folklorshunos Abdurauf Fitrat xalq og‘zaki ijodidagi ayol obrazining milliy xususiyatlarini chuqur o‘rgangan va bu obrazlarning keyingi adabiy davrlar uchun asos bo‘lib xizmat qilganligini ta'kidlagan. Xalq og‘zaki ijodida ayol obrazi milliy qadriyatlarni saqlashda, avloddan-avlodga o‘tkazishda muhim rol o‘ynagan va bu an'ana yozma adabiyotda ham davom etgan.

O‘zbek mumtoz adabiyotining eng yorqin davri bo‘lgan XV asrda Alisher Navoiy ayol obrazini yangi badiiy va falsafiy mazmun bilan boyitdi. Navoiy "Xamsa"sida ayol qahramonlarni nafaqat lirik obrazlar, balki ijtimoiy-falsafiy g‘oyalarning ko‘zgusi va ideal insoniylik fazilatlari egasi sifatida talqin etdi[3]. "Farhod va Shirin" dostonidagi Shirin obrazi o‘zbek adabiyotidagi eng mukammal ayol ideali hisoblanadi. Shirin obrazida nafaqat tashqi go‘zallik, balki ichki poklik, aql-zakovet, davlat boshqaruvdagi adolat va donishmandlik, mehr-muhabbatdagi sadoqat va poklik kabi barcha yuksak insoniy fazilatlar mujassamlashgan. Navoiy Shirin obrazini yaratishda ayolning jamiyatdagi o‘rni, uning huquqlari va imkoniyatlari masalasiga katta e'tibor bergan. Shirin nafaqat Xusravga sevgisida sadoqatli ayol, balki o‘z mamlakati va xalqi manfaatlarini himoya qiluvchi, adolatli va donishmand hukmdor sifatida ko‘rsatilgan. U davlat ishlarini boshqarishda aql-idrok va donishmandlik ko‘rsatadi, xalq manfaatlarini shaxsiy manfaatlaridan ustun qo‘yadi.

Navoiyning Shirin obrazi orqali shoir ayolning jamiyatdagi yuqori o‘rni, uning aql-zakovati va qobiliyatlarini tan olish zarurligini ta'kidlaydi. Bu esa XV asrda juda ilg‘or g‘oya bo‘lgan. Adabiyotshunos Naim Karimov ta'kidlaganidek, Navoiy Shirin obrazida ideal ayol, ideal hokim va ideal insonga xos barcha fazilatlarni o‘zida birlashtirgan va bu obraz o‘zbek adabiyotining eng yuksak yutuqlaridan biri hisoblanadi[4]. "Layli va Majnun" dostonidagi Layli obrazi esa sevgining qudrati va insoniy fazilatlarnning ulug‘vorligi ramzi sifatida yaratilgan. Layli obrazi orqali Navoiy inson qalbining nozik tuyg‘ularini, muhabbatning ma'naviy jihatlarini va ayolning ruhiy dunyosining chuqurligini ochib bergan. Layliga xos bo‘lgan sadoqat, poklik, yuksak his-tuyg‘ular va ma'naviy mustahkamlik o‘zbek ayolining milliy xususiyatlarini ifodalaydi. Navoiy bu dostonida ayol obrazini milliy qadriyatlar va umumbashariy ideallar uyg‘unligining yorqin namunasi sifatida taqdim etgan.

Layli obrazi faqat o‘zbek adabiyotida emas, balki butun Sharq adabiyotida ideal ayol timsoli sifatida e'tirof etilgan. Navoiy ayol obrazini yaratishda milliy-madaniy qadriyatlar bilan umumbashariy g‘oyalarni uyg‘unlashtirishga erishgan. Uning yaratgan ayol qahramonlari o‘zbek ayolining milliy xususiyatlarini – sadoqat, sabr-toqat, mehr-shafqat, oqillik – saqlab qolgan holda, umumbashariy fazilatlarga – adolat, donishmandlik, kamolot, yuksak ma'naviyat – ega shaxslar sifatida tasvirlangan[5]. Bu Navoiyning ayol obraziga bo‘lgan munosabatida ham milliy ruhni, ham jahon adabiyoti kontekstida umumiy insoniy qadriyatlarni ko‘rish mumkin. Navoiy yaratgan ayol obrazlari keyingi asrlarda o‘zbek adabiyotida ayol obrazini yaratish uchun namuna bo‘lib xizmat qildi. Uning ayol qahramonlari o‘zbek adabiyotining faxri, milliy merosimizning nodir gavharlaridir. Mumtoz adabiyotdan keyingi davrlarda ham ayol obrazi milliy adabiyotning muhim qismi bo‘lib qoldi.

Bu xususiyatlar ayol obrazining o‘zbek adabiyotidagi muhim o‘rnini va milliy ong shakllanishidagi rolini ko‘rsatadi. Ayol obrazi nafaqat adabiy obraz emas, balki milliy ongning, milliy qadriyatlarning va milliy mentalitetning ko‘zgusidir. Har bir davr o‘z ayol obrazini yaratgan va bu obraz orqali o‘sha davrning milliy ongini, qadriyatlar tizimini va ijtimoiy munosabatlarini aks ettirgan. Xalq og‘zaki ijodidan to zamonaviy nasrgacha ayol obrazi milliy adabiyotning ajralmas qismi bo‘lib kelgan va bu an'ana hozirgi kungacha davom etmoqda. Zamonaviy o‘zbek adabiyotida ayol obrazi yanada boyib, murakkablashib, ko‘p qirrali bo‘lib bormoqda. Bu jarayon milliy adabiyotning taraqqiyoti va rivojlanishining tabiiy natijasi hisoblanadi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. G‘ulomov A. *Adabiyot nazariyasi asoslari.* – Toshkent: O‘zbekiston, 2018.
2. Rasulov I. *Badiiy obraz tushunchasi va uning talqinlari.* – Samarqand: SamDU nashriyoti, 2016.

3. Karimov N. *Zamonaviy o‘zbek adabiy jarayoni.* – Toshkent: Fan, 2015.
4. Qosimova D. *O‘zbek adabiyotida ayol obrazi evolyutsiyasi.* – Toshkent: Ma’naviyat, 2019.
5. Rahmonov S. *Adabiy obraz va badiiy tafakkur masalalari.* – Toshkent: Yangi asr avlodi, 2017.
6. To‘xliyeva M. *Ayol obrazining psixologik talqini o‘zbek nasrida.* // “O‘zbek tili va adabiyoti” jurnali, №4, 2020.
7. Isajon Sulton. *Boqiy darbadar*. – Toshkent: G‘afur G‘ulom nomidagi nashriyot, 2016.
8. Mukhtarova, M. S., Namozova, S. B., & Mardonova, L. U. (2023). A Lyrical View of History. *Journal of Law and Sustainable Development*, *11*(12), e2676.